

SOMERSET MOEM

**İNSAN
EHTİRASLARININ
YÜKÜ**

İngilis dilindən tərcümə edən:
Firidun Ağazadə

qanun nəşriyyatı

SOMERSET MAUGHAM

**OF HUMAN
BONDAGE**

İngilis yazıçısı Somerset Moem “İnsan ehtiraslarının yükü” romanını 1915-ci ildə yazıb. Azərbaycan oxucusu romanı təxminən 100 ildən sonra oxuya bilir. Romanda Filip Keri adlı uşağın dörd yaşından otuz yaşına qədər olan həyatı təsvir olunur. Roman XX əsr ingilisdilli ədəbiyyatın 100 ən yaxşı əsəri arasında 66-cı yerdə durur və Moemin şah əsəri hesab edilir. Belə bir əsər dilimizə niyə bu qədər gec tərcümə olunub? Bu, əlbəttə, yaxşı fakt deyil.

Moem hisslər mühəndisidir, insan hisslərini cərrah kimi ustalıqla və amansızcasına təşrih edir. Moem çox amansız yazıçıdır, yaza-yaza obrazlarına ironiya eləyir, həyata, varlığa, dünyaya rişxənd eləyir, klassik ingilis yazıçılarına “ilişir”, çox yerdə sado-mazoxistcəsinə özünə də kinayə eləyir. Təbəssümündə acı gülüş var – sarkazm! Belə bir fikir var ki, roman avtobioqrafik əsərdir, çünki romanda avtobioqrafik detallar çoxdur. Görünür, özü də dəhşətli adam olub. 90 il yaşayan yazıçı həyatın hər üzünü görüb. Bəziləri romanı “Hisslərin əsarəti” (altında) adlandırıb.

Deylənə görə, yazıçı əvvəlcə romanı “Küldən törəyən gözəllik” adlandırıb, sonrakı adını Spinozanın “Etika” kitabından götürüb – “Hisslərin gücü”. Biz əsərin adında “ehtiras” sözünü saxladıq, çünki həyat, yaşamaq bir ehtirasdır, insanın istəyi, məqsədi, niyyəti və cəhdləri ehtirasdır.

Somerset Maugham

OF HUMAN BONDAGE

Somerset Moem

İNSAN EHTİRASLARININ YÜKÜ

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2023, 736 səh.

Janr: fiction/roman/avtobioqrafik

Ölçü: 145x210 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı:10.06.2023

Nəşir: Şahbaz Xuduğlu
İngilis dilindən
tərcümə edən: Firdun Ağazadə
Redaktor: Gülüstan Bağirova
Korrektorlar: Aygün Həsənova, Şəhla Yarıbəyli
Texniki redaktor: Aygül Yelmarlı
Mətn dizaynı: Pərvanə Şahin
Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212-42-37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

www.fb.com/Qanunpublishing

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-38-782-7

© Qanun Nəşriyyatı, 2023

Copyright © 1915 W.Somerset Maugham

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları
Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə
nəşri "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında"
Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.

Fəsil 1

Tutqun, boz bir səhər açılırdı. Soyuq hava, bozarmış buludlar qardan xəbər verirdi. Xidmətçi qadın uşağın yatdığı otağa girib pərdələri çəkdi. Adəti üzrə pəncərədən qarşıdakı sütunlu-eyvanlı evə tərəf boylandı, sonra uşağın çarpayısına yaxınlaşdı.

– Oyan, Filip, – o dedi.

Adyalı kənara çəkib uşağı qucağına götürdü, aşağı apardı. Uşaq hələ yarıyuxulu idi,

– Anan səni istəyir, – dedi.

Dayə birinci mərtəbədəki otağın qapısını açdı, içəri girib uşağı çarpayıda uzanmış qadının yanına gətirdi. Bu, uşağın anası idi. O, əllərini uzadıb uşağı aldı, yanına qoydu, uşaq onun yanında yumağa döndü, heç soruşmadı da onu niyə oyadırlar. Qadın uşağın yuxulu gözlərindən öpdü, arıq əlləri ilə yumşaq, ağ gecə paltarında olan oğlunun isti bədənini hiss etdi. Uşağı köksünə sıxdı.

– Hələ yuxun gəlir, əzizim? – mızıldadı.

Qadının səsi o qədər zəif idi ki, elə bil uzaqlardan gəlirdi. Uşaq cavab vermədi, bir az da anasına qısıldı. İsti yataqda xumarlanır, mehriban əllərin hərərətini duyurdu. Anasına qısıldıqca daha da büzüşdü, yuxulu-yuxulu anasını öpdü. Dərhal da gözləri yumuldu, yuxu onu apardı. Həkim çarpayıya yaxınlaşdı.

– Hələ aparmayın, qoy bir az da yanımda qalsın, – qadın az qala inildədi.

Doktor heç nə deməsə də, baxışlarından narazı olduğu görünürdü. Ana bilirdi ki, uşağı onun yanında çox qoymazlar, uşağı yenidən öpdü, əlini onun bədənində gəzdirdi, uşağın ayaqlarına çatanda sağ ayağını əlinə götürdü, kiçicik barmaqlarını oxşadı, sonra sol ayağını barmaqlarına qədər sıgalladı. Onu ağlamaq tutdu.

– Nə olub sizə? – həkim dilləndi. – Bir az yorulmusunuz...

Qadın başını yellədi, dinmədi, gözlərinin yaşı yanağında gilələndi. Doktor ona sarı əyildi.

– Verin uşağı mənə.

Qadın etiraz etmək iqtidarında deyildi, uşağı verdi. Doktor uşağı yenidən dayəyə qayıtdı.

– Yaxşısı budur, aparın öz yatağına.

– Bu saat, ser.

Yatmış uşağı geri apardılar. Anası daha dözə bilmədi, hönkürdü.

– Yazıq uşaq! İndi nə olacaq onun işi?

Dayə onu dilə tutdu, heydən düşmüş qadın, nəhayət, sakitləşdi. Doktor otağın o biri küncündə qoyulmuş masaya sarı getdi, masanın üstündə – iri məhrəba altında yeni doğulmuş çağanın cənazəsi qoyulmuşdu. Doktor məhrəbanı qaldırıb körpənin cansız bədənini baxdı. Arada pərdə asılsa da, ana bilirdi ki, doktor neyləyir.

– Oğlandır, ya qız? – ana pıçiltı ilə dayədən soruşdu.

– Oğlandır.

Qadın heç nə demədi. Bir azdan uşağı aparmış dayə də qayıtdı. O, çarpayıya yaxınlaşdı.

– Filip heç oyanmadı, – dedi.

Araya sakitlik çökdü. Doktor yaxınlaşıb xəstənin nəbzini bir də yoxladı.

– Elə bil, heç nə yoxdur, – o dedi. – Günorta yenə baş çəkərəm.

– Mən sizi ötürərəm, – dayə dilləndi.

Onlar sakitcə pillələri endilər, qapıdan çıxanda doktor ayaq saxladı.

– Xanım Kerinin qaynına xəbər vermisiniz?

– Bəli, ser.

– O buraya nə vaxt gələcək?

- Bilmirəm, mən onun teleqramını gözləyirəm.
- Bəs oğlanı neyləyək? Onu hələlik bir yerə göndərə bilsəydik...
- Xanım Votkin onu saxlamağa razıdır, ser.
- O kimdir?
- Uşağın xaç anasıdır. Doktor, necə bilirsiniz, xanım Keri sağalacaq?
Doktor başını buladı.

Fəsil 2

Aradan bir həftə keçdi. Filip xanım Votkinin Onslo Qardendəki qonaq otağında döşəmədə oturmuşdu. Ailədə tək uşaq idi, tək də oynamağa öyrəşmişdi. Otaq mebellə tam döşənmiş, hər divanın da üstündə üç iri balıq qoyulmuşdu. Kreslolarda da balıqlar görünürdü. Filip bütün balıqları yerə salıb yüngül stulların köməyi ilə mağara düzəltmişdi, onların arxasında daldalanırdı ki, guya pərdə arxasında gizlənən hindular onu görməsin. Qulağını döşəməyə söykəyir, guya haradansa qaçıb keçən bizon sürüsünün ayaq səslərini dinləyirdi. Qapı açıldı, o, nəfəsini qısıb balıqlar arasında büzüşdü ki, görməsinlər, amma güclü bir əl hirsə stulu çəkdi, balıqlar dağıldı.

– Ax, sən, nadincin biri! Xanım Votkin görsə, hirslənəcək.

– Ku-ku, Emma! – oğlan dedi.

Dayə əyilib onu öpdü, sonra balıqları yığıb çırpdı, öz yerinə qoydu.

– Evə gedirik? – Filip soruşdu.

– Hə, mən sənə dalınca gəlmişəm.

– Sən təzə don geyinmisən.

1885-ci il idi. Dayə, görünür, yubkanın altından yastıqçalı tuman geymişdi. Qara məxmərdən tikilmiş paltarının qolları dar, çiyinləri sallaq idi, yubkasının üç büzməsi vardı. Çənəsinin altından iki iplə bağlanan papağı da qara rəngdə idi. Bilmirdi neyləsin. Gözlədiyi sualı eşitmədi, hazırladığı cavabı da verə bilmədi.

– Heç soruşmursan, anan necədir? – axır ki, dözmədi.

– Yadımdan çıxmışdı, anam necədir?

İndi onun cavabı vardı.

– Sənin anan lap yaxşıdır, həm də xoşbəxtdir.

– Doğrudan?

– Anan çox uzaqlara gedib. Sən onu daha görməyəcəksən.

Filip heç nə başa düşmədi.

– Niyə?

– Sənin anan indi göylərdədir.

Dayə bunu deyib ağladı, Filip nə baş verdiyini başa düşməsə də, o da ağladı. Emma ucaboy, iri sümüklü qadın idi, sarışın saçları, qabarıq üz cizgiləri vardı. Əslən Devonşirdən idi, uzun illər Londonda yaşayıb işlədiyinə baxmayaraq, ləhcəsi dəyişməmişdi. Göz yaşları onu daha da qəhərləndirdi, oğlanı köksünə sıxdı. Uşağın başına gələnə dərk edir, dünyada yeganə və təmənnasız olan sevgidən, nəvazişdən məhrum olmuş uşağın halına üzülürdü. Onun yad əllərə düşəcəyi fikri onu dəhşətə salırdı. Amma bir azdan özünü ələ aldı.

– Səni Vilyam əmi gözləyir, – o dedi. – Get, xanım Votkinlə vidalaş, gedək evə.

– Onunla vidalaşmaq istəmirəm, – oğlan dedi və göz yaşlarından utandığı üçün başını aşağı endirdi.

– Yaxşı, onda get otağına, papağını götür, gəl.

Oğlan papağını götürüb gəlmişdi, o gələndə Emma artıq çıxış qapısında gözləyirdi. Mətbəxin arxasındakı otaqdan səslər gəlirdi. Filip ayaq saxladı. Bilirdi ki, Votkin və onun bacısı öz tanışları ilə söhbət edirlər. Əgər oraya getsə – oğlanın doqquz yaşı vardı – ona elə gəlirdi ki, buradan getdiyi üçün onlar kədərlənəcəklər.

– Amma gedib xanım Votkinlə vidalaşsam, yaxşıdır.

– Əlbəttə, yaxşı olar, – Emma dedi.

– Sən əvvəlcə onlara xəbər ver, sonra mən gedim.

Görünür, istəyirdi ki, yaxşı-yaxşı vidalaşsın. Emma qapını döydü, otağa girdi. Filip eşidirdi.

– Xanım, Filip sizinlə vidalaşmaq istəyir.

İçəridə söhbət dərhal kəsildi, Filip ayağını çəkərək otağa girdi. Henrietta Votkin kök, qırmızı yanaqlı bir qadın idi, saçlarını boyamışdı. O zamanlar boyanmış saçlar görünməmiş bir şey idi, hamının diqqətini cəlb edirdi, Filip xaç anasının saçlarını boyaması ilə bağlı gedən sözsöhbəti də eşitmişdi. Henrietta böyük bacısı ilə yaşayırdı, böyük bacısı da, deyəsən, ahıl yaşı ilə bərişmişdi. İçəridə Filipin tanımadığı iki naməlum qadın da vardı, onlar uşağa maraqla baxdılar.

– Gəl, yazıq balam, – xanım Votkin dilləndi və qollarını Filipə açdı.

Qadın ağlamağa başladı. Filip indi başa düşdü ki, o niyə nahara gəlməyib, qara paltar geyib. O, danışmağa çətinlik çəkirdi.

– Mən evimizə getməliyəm, – oğlan, nəhayət, dilləndi.

O, xanım Votkinin qolları arasından birtəhər çıxdı, qadın onu öpüb buraxdı. Sonra onun bacısına yaxınlaşıb vidalaşdı. Tanımadığı qadınlardan biri dedi ki, onu öpə bilərmə? Filip tərəddüdlə razılaşdı. Gözləri yaşlı olsa da, xoşuna gəlirdi ki, bu əhvalın səbəbi o özüdür, kaş burada bir az da qalaydı, qoy onu yenə beləcə əzizləsinlər, amma hiss etdi ki, onun getməyini gözləyirlər, ona görə də dedi ki, Emma onu aşağıda gözləyir. Otaqdan çıxdı. Emma aşağıda xidmətçilərdən biri ilə danışdı, Filip kənardə gözləməyə başladı. Henrietta Votkinin səsi eşidilirdi.

– Onun anası ən yaxın rəfiqəm idi, onun ölməsi ilə heç cür bərişə bilmirəm.

– Dəfnə getmək lazım deyildi, Henrietta, – bacısı deyirdi. – Bilirdim ki, pis təsir edəcək sənə.

– Yazıq uşaq! – oradakı qadınlardan biri söhbətə qarışdı. – Tamam yetim qaldı, dəhşətdir! O, deyəsən, bir az da axsayır?

– Hə, anadan olandan. Zavallı anası buna görə dərd çəkirdi.

Emma gəlmişdi, onlar fayton çağıraraq yola düşdülər.

Fəsil 3

Onlar xanım Kerinin vəfat etdiyi evə yaxınlaşanda – ev Kensingtonda, Notting Hill və Hay-Strit arasındakı darıxdırıcı, amma səliqəli olan bir küçədə idi – Emma Filipi qonaq otağına aparıldı. Əmisi dəfnə göndərilmiş əklillərə görə təşəkkür məktubları yazırdı. Əklillərdən biri gec göndərildiyinə görə zaldakı masanın üstündə – karton qutuya qoyulmuşdu.

– Bu da Filip, – Emma dedi.

Cənab Keri asta-asta qalxdı, oğlanın əlini sıxdı. Sonra nə düşündüsə, əyilib alnından öpdü. Ortaboylu, dolubədənli bir kişi idi, uzun saçlarını yan darayıb başının daz yerlərini örtmüşdü. Üzü tər-təmiz qırılmışdı. Mütənasib üz cizgiləri vardı, görünür, cavanlıqda xoş görünüşlü olmuşdu. Saatinin zəncirindən qızıl xaç asılmışdı.

– Bundan sonra mənimlə yaşayacaqsan, Filip, – cənab Keri dedi. – Xoşuna gələcək, hə?

İki il qabaq, Filip çiçək xəstəliyinə tutulanda onu kəndə – keşiş əmisinin yanına göndərmişdilər, amma təkcə çardaq və iri bağ yadında qalmışdı, əmisini, xalasını unutmuşdu.

– Hə.

– Mənə, Luiza xalana ata-ana kimi bax.

Uşağın dodaqları azca titrədi, üzü pörtdü, heç nə demədi.

– Sənin mehriban anan səni mənə tapşırıb.

Cənab Keri üçün özünü ifadə etmək çox da asan deyildi. Qardaşı arvadının ölüm xəbəri gələndə o, dərhal Londona yola düşdü, bütün yolu

fikirləşirdi ki, qardaşı oğlunun qayğılarını öz üzərinə götürməli olsa, bu ona çox ağır bir yük olacaq. Yaşı əllini keçmişdi, otuz ildən yuxarı idi ki, arvadı ilə birlikdə yaşayırdılar, amma uşaqları yox idi. Evdə səs-küylü, nadinç oğlan uşağının olması heç ürəyincə deyildi. Qardaşının arvadı da bir elə ürəyinə yatmırdı.

– Sabah səni Bleksteblə aparacağam, – əmisi dedi.

– Emma da mənimlə gedəcək? – Filip əlini dayənin əlinin üstə qoydu, dayə onun əlini sıxdı.

– Emma, yəqin ki, bizdən ayrılacaq, – cənab Keri dedi.

– İstəyirəm, Emma da mənimlə getsin, – Filip deyib ağladı, dayə də göz yaşlarını saxlaya bilmədi. Cənab Keri əlacsız-əlacsız onlara baxırdı.

– Lütfən, məni Filiplə tək qoyun.

– Buyurun, ser.

Filip dayədən yapışıb qalmışdı, dayə onun əlini yavaşca əlindən ayırdı. Mister Keri Filipi dizi üstə oturdub qucaqladı.

– Ağlama, – o dedi. – Sən daha böyük oğlansan, dayə nəyinə gərəkdir, ayıbdır. Onsuz da tezliklə səni məktəbə göndərməliyik.

– Qoy Emma da bizimlə getsin! – uşaq inad etdi.

– Bu çox xərc aparar, atan isə bizə çox pul qoymayıb. Bilmirəm, pullarını neyləyib. Sən hər bir penninin hesabını aparmalısan.

Cənab Keri bir gün əvvəl ailə vəkilinin yanına getmişdi. Filipin atası təcrübəli cərrah idi, klinikadakı işi, yəqin ki, ona yaxşı həyat təminatı verməli idi, amma təəccüblü burası idi ki, qanı zəhərləndiyi üçün qəfildən öləndən sonra məlum oldu ki, sığorta ödənişindən və Bruton Stritdəki evdən başqa dul arvadına heç nə qoymayıb. O, altı ay əvvəl ölmüşdü, səhhəti pisləşən, hamilə xanım Keri isə başını itirmişdi, odur ki, evi elə ilk müştəriyə satmışdı. Məbelini anbara yığdı, hamilə vaxtı çətinlik çəkməsin deyə bir illiyə başqa bir mebelli ev tutdu, amma keşişin dediyinə görə, xeyli kirayə pulu verirdi. O heç vaxt pulu düzgün xərcləyə bilmirdi, üstəlik indiki vəziyyətinə görə də xərclərini heç cürə azalda bilmirdi. Ərindən qalan bir miqdar pulu da xərclədi, indi bütün borclarını verəndən sonra cəmi iki min funt pulları qalmışdı – o da oğlunun yetkinlik yaşına qədər

çatacaqdımı, bilmirdi. Bütün bunları Filipə izah etmək mümkün deyildi, o isə ağlamağında idi.

– Yaxşısı budur, Emmanın yanına get, – cənab Keri dedi, başa düşdü ki, dayə uşağı daha yaxşı sakitləşdirə bilər.

Filip sakitcə əmisinin dizindən düşdü, cənab Keri onu saxladı.

– Biz sabah getməliyik, şənbə günü isə mən kilsəyə hazırlaşmalıyam. Emmaya de, qoy bu gün şeylərini yığsın. Bütün oyuncaqlarını götürə bilərsiniz. İstəyirsiniz, ata-ananı xatırladan bir-iki şey də götür, hərəsinə aid bir dənə olsa yaxşıdır. Qalan hər şey satılacaq.

Oğlan sivişib otaqdan çıxdı. Cənab Keri çox işləməyə öyrəşməmişdi, əhvalı da qarışıq idi, yenidən kağız-kuğuzlarına nəzər saldı. Bir yanda xeyli kağız yığılıb qalmışdı, görəndə yenə hirsələndi. Birisi lap gözünə girirdi. Xanım Keri öləndən sonra Emma gül dükanında xeyli ağ gül sifariş etmişdi ki, mərhumun otağını bəzəsin. Gör nəyə pul verirlər?! Bu nə özbaşınalıqdır?! Heç maliyyə məsələsi olmasa da, o, Emmanı işdən azad edəcəkdə.

Filip Emmanın yanına gəlib başını onun köksünə qoydu, elə ağladı ki, sanki bu saat ürəyi parçalanacaqdı. Emma hiss edirdi ki, onu doğma oğlu kimi sevir – uşağın bir aylığında onu dayə kimi götürmüşdürlər – odur ki, Filipi mehriban sözlərlə sakitləşdirməyə çalışdı. Söz verdi ki, onu görməyə tez-tez gələcək, heç vaxt yaddan çıxarmayacaq, gedəcəyi yerlər, Devonşirdə olan evləri haqqında ona danışdı – atası Ekseterə gedən yolda vergiyiğan idi, onların donuzları, bir inəkləri vardı, inəkləri təzə doğmuşdu – bunlar haqqında danışa-danışa Filipin göz yaşlarını qurutdu, indi sabahkı səfərləri uşağa da maraqlı gəlirdi. Sonra Filipi ayağa qaldırdı, iş çox idi, Filip də paltarları yığmaqda ona kömək etməyə başladı. Emma uşağı göndərdi ki, oyuncaqlarını yığsın, bir azdan Filip heç nə olmamış kimi oynayır.

Amma tək oynamaqdan bezən uşaq qaçıb yataq otağına gəldi, Emma burada onun şeylərini çamadana yığırdı. Filipin yadına düşdü ki, əmisi deyirdi ki, ata-anasını xatırladan bir-iki şey götürə bilər. Emmadan soruşdu ki, nə götürsün.

– Get qonaq otağına, xoşuna nə gəlicə, onu götür.